

Program för Riksförbundet för Samhällets Styvbarn

Inledning

Vi är många som för längre eller kortare tid har vistats på barnhem, fosterhem, familjehem eller liknande institution för samhällets barnavård. Bortåt 400 000 människor har den erfarenheten. En i varje skolklass. Dessa människor har länge varit en osynlig grupp i det svenska samhället.

För att tillvarata sina intressen bildade tidigare barnhems- och fosterhemsbarn år 2004 Föreningen Samhällets Styvbarn. Föreningen ombildades 2009 till Riksförbundet för Samhällets Styvbarn – RFSS. I riksförbundet är alla välkomna som varit samhällets styvbarn, vare sig de har god eller dålig erfarenhet av samhällets barnavård.

Riksförbundets övergripande mål är att vara en stark intresseorganisation för samhällets styvbarn, med en berättigad närvaro i organisations- och folkrörelsesverige.

Barn omhändertas inte bara i Sverige. Riksförbundet solidariserar sig med samhällets styvbarn i alla länder och arbetar för att stärka sitt samarbete med barn- och styvbarnsorganisationer i andra länder.

Riksförbundet har tre huvudmål för sitt arbete

- ömsesidigt stöd mellan alla samhällets styvbarn.
- upprättelse åt alla som utsatts för övergrepp eller vanvård.
- bästa vård och skydd för dagens samhällsplacerade barn.

Ömsesidigt stöd

Under 1900-talet har hundratusentals barn omhändertagits för samhällsvård. Stat och kommun trädde i föräldrarnas ställe – med eller mot föräldrarnas vilja. *Barnen blev därigenom samhällets styvbarn.*

Stat och kommun överlät barnens uppfostran och vård åt barnhem, fosterhem, familjehem och liknande institutioner. Barnens vilja efterfrågades inte.

Många av dessa barn togs om hand av kärleksfulla fosterföräldrar och fick en god uppväxt, och andra kunde efter en tid återvända till sina ursprungsfamiljer. Så blev det inte för alla. Alldeles för många gick ut i vuxenlivet med bittra erfarenheter av vanvård och utnyttjande, av brutalitet och övergrepp.

Detta är inte enbart gårdagens historia. Det är också dagens. Många vuxna lever med dessa erfarenheter. Men samhället – stat, kommun och frivilligorganisationer – har länge försummat eller varit okunniga om dessa samhällets styvbarn. Man har inte förmått se att samband kan finnas mellan barndomens omhändertagande och de skador och problem många av samhällets styvbarn lever med som vuxna.

Sedan Samhällets Styvbarn bildades 2004 har samhällsorganisationer, politiker och media blivit mer medvetna om de vuxna som varit barnhems- och fosterhemsbarn. Man vet nu att samhället brustit i rollen som föräldrarnas ställföreträdare. Den svenska staten har vid en officiell ceremoni framfört samhällets ursäkt för vanvården.

Det är vanligt att se styvbarnen som *offer*. Och många av styvbarnen är verkligen offer – för övergrepp, vanvård och försummelse. Men i än högre grad är styvbarnen *överlevare*. De har överlevt separation från biologiska föräldrar. De har överlevt vanvård och övergrepp. De har arbetat, fostrat barn och betalat skatter. De har vittnat om den vanvård de utsattes för. *De vanvårdade styvbarnen är värda respekt och tacksamhet för vad de ändå gjort för det samhälle som en gång svek dem.*

Men de flesta barn som omhändertagits har troligen inte vanvårdats. Många fick – och får – ett gott skydd och en god vård och uppfostran av uppoffrande fosterföräldrar och familjehem. Men även de som haft – och har – det bra är samhällets styvbarn. De bär också på erfarenheter, positiva och negativa, som tillsammans utgör erfarenheten att ha varit ett samhällets styvbarn. Dessa styvbarn, de som hade det bra, har en viktig roll att fylla i Samhällets Styvbarn. Samhällets Styvbarn är till för alla som varit omhändertagna som barn.

Riksförbundet för Samhällets Styvbarn har påtagit sig en stor uppgift. Samhällets styvbarn ska ges möjlighet till ömsesidigt stöd, samhället ska upplysas och styvbarnens situation förbättras.

Äldre samhällets styvbarn, som omhändertogs på barnhem och fosterhem, och unga styvbarn, som nyligen eller idag lämnar familjehem, har olika erfarenheter och behov. Riksförbundet ska därför utveckla en verksamhet som riktar sig till och innesluter alla som varit samhällets styvbarn.

Riksförbundet för Samhällets Styvbarn ska

- *samla samhällets styvbarn i lokalföreningar och lokalgrupper.* På sina orter ska föreningar och grupper verka för riksförbundets syften och styvbarnens frågor. På orter

utan föreningar antas *lokalombud* som verkar för riksförbundets syften inom sina områden.

- *erbjuda samtalsgrupper*. Samhällets styvbarn vill dela med sig av sina erfarenheter, diskutera och få veta mer, men också få samtala om livet som vuxna. Men samtalsgrupper kan inte lösa allt. En del av samhällets styvbarn har svåra problem som kräver professionella insatser av hälso- och sjukvården. Riksförbundet arbetar för att dessa ska få den hjälp och det stöd de behöver.
- *erbjuda stödpersoner*. Genom frivilliga i våra föreningar och grupper ska styvbarn erbjudas hjälp och stöd i dagens möten med samhället och dess myndigheter.
- *vara ett stöd för unga styvbarn*. Samhällets Styvbarn ska stödja unga styvbarn när de tar steget från familjehem, HVB-hem och SiS-hem ut i samhället. Unga styvbarn ska vara välkomna och ha en naturlig plats inom Samhällets Styvbarn.
- *samverka med samhället*. Samhällets Styvbarn ska vara en samarbetspartner och medspelare för statliga, kommunala och frivilligorganisationer på det sociala området. Där ska vi tillföra våra erfarenheter och perspektiv i frågor som rör samhällets styvbarn.

Upprättelse

Det svenska samhället ifrågasätter inte längre att många av samhällets styvbarn utsattes för vanvård, försummelse och övergrepp under gångna decennier. De vanvårdades egna berättelser och Vanvårdsutredningens och Upprättelseutredningens rapporter har upplyst samhället om detta.

Det är för denna vanvård som Samhällets Styvbarn sedan bildandet 2004 har krävt *upprättelse*. I programmet 2009 formulerades våra krav i dessa punkter:

En ursäkt måste vara ovillkorlig och följas av ett ansvarstagande.

En ursäkt och ett erkännande av ansvar måste följas av kompensation till de barn som utsattes för övergrepp och vanvård.

Det konkreta utformandet av upprättelsen får inte bli en sak enbart för politikerna. Utformningen av upprättelsen måste förhandlas fram av politikerna och styvbarnen gemensamt.

Riksförbundet för Samhällets Styvbarn och dess medlemmar har genom opinions- och påverkansarbete gentemot politiker, utredare och media drivit på denna process fram mot upprättelse. Hösten 2011 framförde riksdagens talman vid en officiell ceremoni det svenska samhällets ursäkt till de vanvårdade. Detta följdes upp hösten 2012 med riksdagens antagande av en lag som ger ekonomisk ersättning för övergrepp och försummelser av allvarlig art mellan 1920 och 1980. Den 1 januari 2013 inrättades Ersättningsnämnden, hos vilken samhällets styvbarn kan söka denna ersättning.

För Samhällets Styvbarn handlar upprättelsen om rättvisa, att rätta orätten. Vi eftersträvar inte hämnd på samhället, vi söker inte vedergällning i domstolar. Den rättvisa vi eftersträvar ska vara helande och läkande, den ska leda till försoning för samhället och den enskilde. Samhället behöver gå vidare och sträva efter att inte upprepa sin försumlighet. Styvbarnen behöver ett avslut, för att kunna gå vidare och leva sina liv i nutiden och inte i det förflutna. Vi ska aldrig glömma vanvården, men den ska inte få prägla våra liv här och nu.

Upprättelsen har kommit förbi de första hindren. Under de närmaste åren ska Samhällets Styvbarn fortsätta att driva på fram till en fullständig upprättelse. Samhällets Styvbarn formulerar sina krav och synpunkter i dessa punkter:

- Alla som utsatts för vanvård av allvarlig art ska få ersättning. Riksförbundet ska bevaka att den rätt till ersättning som ges i Ersättningslagen inte inskränks.
- Rätten till ersättning ska omfatta alla vars fall vid lagens antagande är preskriberade, alltså även de som vanvårdades efter 1980.
- De samhällets styvbarn som på senare tid utsatts för övergrepp och försummelser, och vars fall ännu inte är preskriberade, ska ges verklig möjlighet till rättslig prövning av vanvården.
- Arkivinstitutioner ska kostnadsfritt hjälpa samhällets styvbarn att få ta del av sina handlingar, så att de kan rekonstruera sin historia.
- Socialtjänstens stöd åt vanvårdade måste bli bättre. Riktlinjer behövs för hur kommunernas socialtjänster ska möta styvbarn med behov av stöd till följd av vanvård och fortsatt utanförskap.
- Konkreta åtgärder behövs för att bygga förtroende mellan styvbarnen och samhället. Seminarier och utställningar, men även möten och lågmälda samtal behövs.
- En instans för fortsatt insamling av berättelser och dokument ska inrättas.
- Vid landets tidigare barnhem ska plaketter och annan dokumentation uppsättas.
- Ett barnhemsmuseum ska inrättas i någon större svensk stad.
- Forskning kring barnomhändertagandets historia ska finansieras.

Barn, ungdomar och unga vuxna

Barnpolitiken ska utgå från barnets bästa. Så har det hetat sedan 1920-talet, men ändå har stat och kommuner under långa tider brustit i sitt stöd åt barn och föräldrar och i sin tillsyn av barnhem, fosterhem och andra institutioner. En hänvisning till "barnets bästa" garanterar inte att det blir barnets bästa.

De tidigare barnhems- och fosterhemsbarnen är besjälade av en önskan att gårdagens vanvård och omsorgsbrist inte ska upprepas. Samhällets styvbarn kan bidra till att barnets bästa sätts i främsta rummet när Socialtjänstlagen och LVU-lagen tillämpas.

Det är ett sorgligt faktum att barn måste omhändertas av samhället. Men menar man allvar med barnets bästa så måste barn ibland omhändertas. När föräldrarna så allvarligt brister att barnets skydd, hälsa och utveckling hotas, eller när den unga till följd av eget beteende försätter sig och omgivningen i fara, så måste samhället ingripa. Samhället måste också av humanitära skäl omhänderta ensamkommande flyktingbarn och ge dem skydd och vård.

Riksförbundet ska, på basis av Barnkonventionen och detta program, bevaka de delar av barnpolitiken som berör omhändertaganden av barn, från politikens utformning på riksdags- och regeringsnivå till socialstyrelsens fastställande av riktlinjer och kommunernas genomförande av denna politik. Samhällets Styvbarn ska här sträva efter att

- ha väl underbyggda argument för sina åsikter

- bli en regelbunden remissinstans för statens utredningar på området
- vara medspelare till kommunerna i arbetet för vård och skydd av samhällsplacerade barn.

Barn och föräldrar möter samhällets arbete med barnfrågor på lokal nivå. När barn och föräldrar har särskilda behov möts de av socialtjänster och socialnämnder. Idag pendlar socialtjänstens insatser mellan å ena sidan tveksamma ingripanden, och å andra sidan brist på ingripande när sådant ändå vore befogat. Socialarbetarnas och socialnämndernas kompetens måste höjas.

Socialtjänsternas utredningar är på goda grunder sekretessbelagda, eftersom barnet och familjen ska skyddas från omgivningens utpekande. Ingen utomstående har tillgång till det material som åtgärderna baseras på. Precis som andra medborgare kan givetvis enskilda medlemmar av riksförbundet engagera sig i sådana ärenden de känner till. Men som organisation kan Riksförbundet för Samhällets Styvbarn inte engagera sig i enskilda barnavårdsärenden, kan inte ta ställning mellan parter, eftersom omständigheterna i varje enskilt fall är sekretessbelagda. Emellertid kan, och ska, riksförbundet vid uppenbara fall av försummelse från myndigheternas sida påtala detta för berörda och överordnade instanser.

Riksförbundet arbetar främst på en generell nivå med dessa frågor, för att barnets bästa verkligen sätts i centrum, för en höjning av socialarbetarnas och socialnämndernas kompetens, för ökad rättssäkerhet i socialtjänstens hantering av barnärenden:

- socialtjänsten ska på detta område arbeta med förebyggande insatser.
- socialtjänstens arbete ska vara evidensbaserat, dvs utgå från de metoder som ger dokumenterat bäst resultat. Socialtjänstens arbete ska inte bygga på otestade teorier och tyckanden.
- barnets vilja ska efterfrågas och dokumenteras.
- barn och föräldrar ska ha tillgång till rättshjälp vid behandling av sina ärenden.
- utredningar ska endast undantagsvis inledas utan att de berörda underrättas. Endast om det på goda grunder antas kunna skada barnet ska det tillåtas.
- vid omhändertaganden ska släktplacering vara första alternativet, om möjligt på hemorten. I andra hand ska likartad kulturell hemmiljö väljas, om det inte är uppenbart olämpligt.
- familjehems- och annan placering ska ske på hemorten. Barn ska inte transporteras till andra län eller över halva landet. Placering utanför hemorten ska endast ske om placering på hemorten är till skada för barnet.
- vid placering av barn utanför den egna familjen ska ansvarig instans göra ett eller flera oanmälda besök per kvartal.
- varje omhändertaget barn ska ha en egen barnombudsman, som bevakar barnets intressen.
- biologisk eller annan nära anhörig bör få stöd under och efter barnets omhändertagande.

- familjehemsbarn ska ges stöd (eftervård) under de första fem åren efter 18-årsdagen, för att etablera boende och socialt liv. De ska vid myndighetsdagen underrättas om möjligheten att föra talan mot vanvård under omhändertagandetiden.
- blivande socialarbetare ska under sin utbildning få möta nuvarande och tidigare omhändertagna och ta del av deras berättelser. Att möta och höra styvbarn måste bli en del av socialarbetarnas vidareutbildning och ses som kompetenshöjande.
- socialnämndernas ledamöter, rättsväsendets jurister och presumtiva fosterfamiljer och HVB-personal ska under utbildning eller vidareutbildning möta nuvarande och tidigare omhändertagna styvbarn och ta del av deras erfarenheter. *Barnen är experterna.*
- socialarbetare, och andra som nämns i föregående två punkter, ska utbildas i diagnoser som Aspberger och adhd, så att de rätt kan bemöta barn med dessa eller andra syndrom eller funktionsnedsättningar och fatta bästa beslut.
- Barnkonventionen ska göras till svensk lag.
- de instanser som arbetar med utredande och omhändertagande av barn ska kunna dömas till böter om de brister i sitt arbete.

Detta program antogs av Riksförbundet för Samhällets Styvbarn på årsstämma 28 februari 2009 och reviderades senast på årsstämma 9 februari 2013.